

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Max Meyerhof and Joseph Schacht, *The Theologus Autodidactus of Ibn Al-Nafis*, Oxford Universitesi Basımevi, 1968, s. 6 + 84, 1 + 52, 3 + 1. Fiyatı, 45 s.

XIII. asrın meşhur Arap tabiblerinden İbnü'n-Nefis (ölümü : 1288), tıbbın başka sarf ve nahv, mantık, fıkıh da tahsil etmiştir. Aslen Süriyeli olan İbnü'n-Nefis, Şâfi'i fıkhının meşhur müderrislerindedir; sonraları Kâhîre'de yerleşmiş, orada Re'îs-i etıbbâ' -i Mısr (Mısır tabiblerinin reisi) seçilmiş, herhâlde Nâsirî Hastahânesi'nde vazife görmüş, fakih olarak Mansûriye Medresesi'nde dersler vererek kendi sâhasında birçok kıymetli talebeler yetiştirmiştir. Evini ve kütüphânesini, Sultan Kâlavûn tarafından kurulan ve 1284'de tamamlanan Mansûri Hastahânesi'ne vakfetmiş bulunan, geniş bilgi ve kendine mahsus tefekküre sâhip İbnü'n-Nefis'in ilmi çalışmaları yanında edebî eserleri de mühim yer tutar; Hz. Muhammed'in hayatını hikâyeleştirdiği *Er-Risâletü'l-Kâmilîyye fi's-Sireti'n-Nebeviyye*'si bu tarz eserlerinin en meşhurlarındandır. *İslâm Ansiklopedisi*'deki *Ibnünnefis. İbn Al-Nafis 'Alâ Al-Dîn Abu'l-'Alâ 'Alî B. Abî'l-Hazm Al-Ğuraşî Al-Dimaşkı* maddesinin müellifi ve Arab tıbbının otoritelerinden Dr. Max Meyerhof, memleketimiz ilim çevresinin de çok iyi tanıdığı Columbia Üniversitesi Arap ve İslâm Kültürü Profesörü Dr. Jeosph Schacht'ın yakın dostudur; tanıtmağa çalışacağımız *Ibnü'n-Nefis'in Risâletü'l-Kâmilîyye'si (The Theologus Autodidactus of Ibn Al-Nafis)*, bu iki ilim adamının müşterek çalışmalarının mahsûlüdür.

Eserin çok kısa *Önsöz*'ünde, Prof. J. Schacht, *The Theologus Autodidactus*'un, Dr. Meyerhof'la senelerdenberi üzerinde berâberce çalıştıkları eserlerin¹ sonuncusu olduğunu yazıyor. Kendisi Mısır'dan 1939'da ayrılmış, o zaman karar verdikleri gibi, bir yaz ta'tilinde *Risâletü'l-Kâmilîyye*'nin Arapça metnini yoluna koyup, kabataslak olarak bu metnin İngilizce *Terceme*'sini ve *Mukaddime*'sinin müsveddesini hazırlamışlardı; ikinci Cihan Harbi yıllarında Dr. Meyerhof, metnin İngilizce *Terceme*'si, Dr. J. Schacht da *Mukaddime* için malzeme toplamak husûsunda çalışmışlardır. Dr. Meyerhof 1945 Nisanı'nda vefât edince, eserle alâkalı bütün malzeme Prof. J. Schacht'a gönderilmiştir ve o, eserin Arapça metnini, İngilizce *Terceme*'sini tekrar gözden geçirip tashih etmiş, eksik kısımları ve *Mukaddime*'yi tamamlamış, kitabı ancak 1965'de bitirebilmiştir. Sözlerine, çalışma arkadaşı Dr. Max Meyerhof'

¹ Msl., J. Schacht and Meyerhof, *The Medico-Philosophical Controversy Between Ibn Bullan of Baghdad and Ibn Ridwan of Cairo*, Cairo, 1937 (The Egyptian University, The Faculty of Arts, Publication No. 13). — J. Schacht and Meyerhof, "Maimonides Versus Galen" — *Bulletin of the Faculty of Arts of the University of Egypt*, V/L (May, 1937); Cairo, 1939.

un hâturasını ta'zile son veren J. Schacht, vaktiyle eserin birlikte hazırladıkları planını değiştirmemek hususunda bilhassa dikkat ettiğini kaydediyor.

Mukaddime, Terceme ve Notlar, Arapça Metin olmak üzere üç bölüme ayrılan *The Theologus Autodidactus*'da, bahsettiğimiz Önsöz, İçindekiler ve Kısaltmalar Listesi'nden sonra, birinci bölümü teşkil eden *Mukaddime* gelmektedir (S. 1-37). Altı kısma ayrılan *Mukaddime*, İbnü'n-Nefîs'in ve *Risâletü'l-Kâmilîyye*'nin ehemmiyetinden, bunun yazma nüshalarından bahsedilen bir giriş ile başlamaktadır (S. 1-2). Birinci kısımda, Arabistan'ın bir parçası olan Mısır, Filistin ve Sürîye'nin x. asırda Fâtımîler hâkimiyetinden başlayarak İbnü'n-Nefîs'in ölümüne kadarki *Siyâst Tablosu* (S. 2-5); ikinci kısımda bu sâhanın XII. - XIII. asırlardaki — ilmî hayatının, şubhesiz mezheb ayrılıkları, bütün medreseleri, ilmî çalışmaları üzerinde durulmaksızın, kuşbakışı olarak, İbnü'n-Nefîs'in yaşadığı devri içine alan — *İlmi Tablosu* canlandırılmıştır (S. 6-10). Üçüncü kısımda İbnü'n-Nefîs'in *Hâltercemesi*'ne ve bu husustaki kaynaklara dâir bilgi veriliyor. Zikredilen kaynaklardan üçü, tarih bakımından çok eski yazma nüshalardır. Bu üç kaynaktaki, Şafedî'nin, yazması British Museum'da mevcut *El-Vâfl Bi'l-Vafayât*'ında, 'Ömerî'nin Mısır Kütüphanesi'ndeki *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ında, Zehebî'nin *İslâm Târîhi*'ndeki haltercemesine dâir verilen bilgiler, bâzı hususlarda, İbnü'n-Nefîs'in talebelerinden ve felsefe, ilâhiyât, lisânî ilimler sâhasında meşhur Gıranatalı Eşîrî'd-Dîn Ebü Hıyyân Muhammed İbn Yüsüf'ül-Endulûsî'nin verdiği bilgiye dayanmaktadır. Prof. Schacht, bu eski üç yazma dışında, İbnü'n-Nefîs'in hayat ve eserlerine âit bilgileri içine alan basılı onbeş kaynak daha göstererek, bunların herbirinin muhteviyâtını kısaca anlatmıştır (S. 10-22). *Mukaddime*'nin *İbnü'n-Nefîs'in Eserleri*'ne ayrılan dördüncü bölümünde, mâhiyetleri hakkında bilgi verilen 22 eserden 14'ü Tıbb, 3'ü Felsefe, 2'si Sarf ve Nahv, Bedî'îyât (*Rhetoric*) sâhasındadır; geri kalan üçünün mevzu'u, İslâmî ilimlerle alakalıdır. Prof. J. Schacht bu bilgileri, başta Kâtib Çelebî'nin eseri olmak üzere muhtelif bibliyografyalara ve kataloglara, onun hâltercemesinden bahseden kaynaklara dayanarak elde etmiştir (S. 22-28). *İbnü'n-Nefîs'in Dîni Romanı Er-Risâletü'l-Kâmilîyye* başlıklı beşinci bölümde, eserin, biri İbn Sînâ, öteki İbn Tufeyl tarafından daha önce ve Arapça yazılmış iki örneği bulunduğu, her ikisinin de aynı adı, *Risâlat Hayy İbn Yakzân* adını taşıdığına işaret edildikten sonra, İbnü'n-Nefîs'in *Er-Risâletü'l-Kâmilîyye*'si bu iki eserle karşılaştırılmak sûretiyle aralarında ne gibi farklar ve benzerlikler bulunduğu, dolayısıyla eserin orijinal taraflarının tesbit edildiğini görüyoruz (S. 28-36). Yazmalar, *Mukaddime*'nin son bölümünü, altıncı bölümü teşkil ediyor. Verilen bilgiye göre, *Risâletü'l-Kâmilîyye*'nin biri Kâhire'de Mısır Kütüphanesi'nde, öteki İstanbul'da 'Âşir Efendi Kütüphanesi'ndeki Mustafa Efendi Kitapları arasında kayıtlıdır ve hâlen Süleymânîye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır; İstanbul'daki bu yazmanın fotokopisi, Prof. Ritter tarafından Max Meyerhof ve J. Schacht'a gönderilmiştir. Eserin *Mukaddime* kısmı, altıncı bölümünde bu iki yazma hakkında verilen umûmî bilgi ile sona eriyor (S. 36-37).

The Theologus Autodidactus'un ikinci kısmı, eserin İngilizce *Tercemesi*'sine (S. 38-74) ve *Notlar*'a (S. 75-83) ayrılmıştır. *Terceme* kısmında bâzı fikirlerin aydınlatılması için sayfa altı notları verilmekle beraber, sekiz notu içine alan *Notlar* bölümünde, bilhassa, metinde geçen eser ve şahıs adları, bâzı ta'birler üzerinde durulduğunu görüyoruz. Kitabın bu ikinci kısmını teşkil etmekte olan *Terceme ve Notlar*'dan sonra,

Risâletü'l-Kâmilîyye fî's-Sîretü'n-Nebeviyye'nin Arapça metninin tamâmı gelmektedir; eser metni başlamadan önce, dört ayrı metne yer verilmiş olduğunu da ilâve edelim. Bunlardan ikisi, yukarıda da kaydettiğimiz üzere *İbnü'n-Nefs* hakkında yazılmış eski hâtercemeleridir; Aybekü's-Şafedî'nin *Kitâbu'l-Vâfî Bi'l-Vefeyâi*'ndan, 'Ömerî'nin *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ından nakledilmiştir. Geri kalan ikisi *Kitâbü'l-Munhelü's-Şâfi*'den naklen Sultan Baybars'ın ve Sultan Kalavün'un hâtercemeleridir (S. 1-2). *Er-Risâletü'l-Kâmilîyye fî's-Sîretü'n-Nebeviyye* (الرسالة الكاملة في السيرة النبوية)'nin Arapça metnine esas olarak Kâhire nüshası alınmış, İstanbul'daki yazma ile karşılaştırılmak sûretiyle tenkidli basımı verilmiştir (S. 86-138; 1-53).

Yıllarca berâber çalıştığı Dr. Max Meyerhof'la birlikte yazmağa başladığı *The Theologus Autodidactus*'u, bu yakın arkadaşının ölümünden yirmi sene sonra tamamlayan Dr. Joseph Schacht, bize, XIII. asrın tıp, fıkıh, felsefe, ilâhiyât, lisan ve edebiyat sâhasında eserler veren meşhur İslâm âlimi İbnü'n-Nefs hakkında, kısa fakat özlü ve faydalı bilgileri içine alan güzel bir monografi örneği vermekle kalmıyor; aynı zamanda İbnü'n-Nefs'in, Hz. Muhammed'in hayatını hikâyeleştirdiği tanınmış eseri *Er-Risâletü'l-Kâmilîyye fî's-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinin nâdir yazma nüshalarına dayanarak sağlam tenkidli basımını ve bu eserin İngilizce tercemesini de kazandırmış bulunuyor. Bütün bu faydalı ve çetin çalışmalarından dolayı, Dr. Joseph Schacht'a teşekkürle borçluyuz.

F. A. TANSEL

